

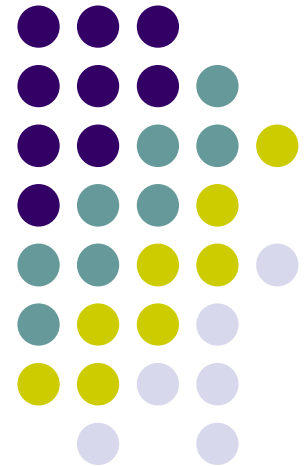
Omgaan met gevoelens bij kinderen

Lies Ledegen
Ida Dom

www.kroost.be

Vvsg
BKO-IBO

Programma

- Opwarmer
- Inleiding
- De basisemoties en hun functie
- Woorden geven aan emoties:
  - Erkennen en begrenzen
- Hoe omgaan met de verschillende emoties in de opvang.
- Gevoelens als 'thema'

Kinderen moeten oefenen...

- **Ze kunnen nog moeilijk emoties onderscheiden of benoemen**
  - alle gevoelens voor het eerst gevoeld !!
- **Ze uiten hun gevoelens vaak heel heftig**
  - afhankelijke positie vraagt sterke signalen.
- **Kinderen maken geen onderscheid tussen zichzelf en de andere**
  - inlevingsvermogen = te leren

De vier basisgevoelens en hun afgeleiden.

BANG

panisch, geschrokken, zenuwachtig, angstig, jaloers,
schaamte...

BOOS

woedend, uit zichzelf, kwaad, ...

BLIJ

verheugd, opgetogen, opgewonden, enthousiast,...

VERDRIETIG

teleurgesteld, rouw, bedroefd, ...

Algemeen

- Gevoelens zijn van jou alleen
- Als opvoeder kan/mag gevoelens niet begrenzen, gedrag wel
- Kinderen 'luisteren' meer naar wat je toont, dan naar wat je zegt.

Wat hebben kinderen nodig ?

Uitgangspunten:

- Verschil tussen gevoel en gedrag
- Elk kind heeft recht op respect
- We willen begrijpen om te kunnen helpen
- Meer taal betekent betere emotieregulatie
- Kind heeft een goede reden voor het gedrag
  - kinderen willen graag aan verwachtingen voldoen,
  - maar ze kunnen niet anders dan dit gedrag laten zien op dat moment....

Erkennen, negeren of verwerpen

- Erkennen: (terugsporen)

Ik zie hoe jij jezelf ervaart

gevolg: de ander merkt dat je hem ziet zoals hij zichzelf ziet, de ander voelt zich begrepen.

- Negeren: ik zie jou niet

gevolg: de ander merkt niet dat je hem hoort/ziet zoals hij zichzelf ziet, hij voelt zich onbegrepen.

- Verwerpen : zoals jij jezelf ziet, is verkeerd

gevolg: de ander merkt dat je hem hoort/ ziet hoe hij zichzelf ziet èn dat je het afkeurt, hij voelt zich onbegrepen en afgewezen.

Woorden geven = Erkenning

- Erkenning is

- laten weten dat je gehoord hebt wat het kind zegt
  - dat je begrijpt wat het kind zegt
  - dat je snapt wat het kind bedoelt

- Erkenning is NIET:

- dat je zonder meer :

- doet wat het kind zegt/wil

- of het eens bent met het kind.

Erkennen is contact maken

- **STAP 1: terugsporen**
  - **verbaal:** letterlijk hetzelfde zeggen
  - **non- verbaal:** dezelfde houding aannemen, gezichtsuitdrukking, gebaren
- **STAP 2: inventariseren**
  - veel open vragen stellen
  - uitnodigen om 'dieper te voelen en te denken':
Gedrag, Voelen, Denken =de **GVD** uitvragen
- **STAP 3: opnieuw terugsporen**

● Erkennen

- door letterlijk terug te sporen
- door dezelfde houding aan te nemen, gezichtsuitdrukking en gebaren.
- door te laten merken dat je hebt gehoord wat het kind heeft gezegd

● Inventariseren

- door open vragen te stellen ,
- door woorden toe te voegen als : want, omdat, met wie, hoe vaak, wanneer .
- door de waarom-vraag te vermijden.
- door er te proberen achter te komen wat het **kind doet, denkt en voelt**

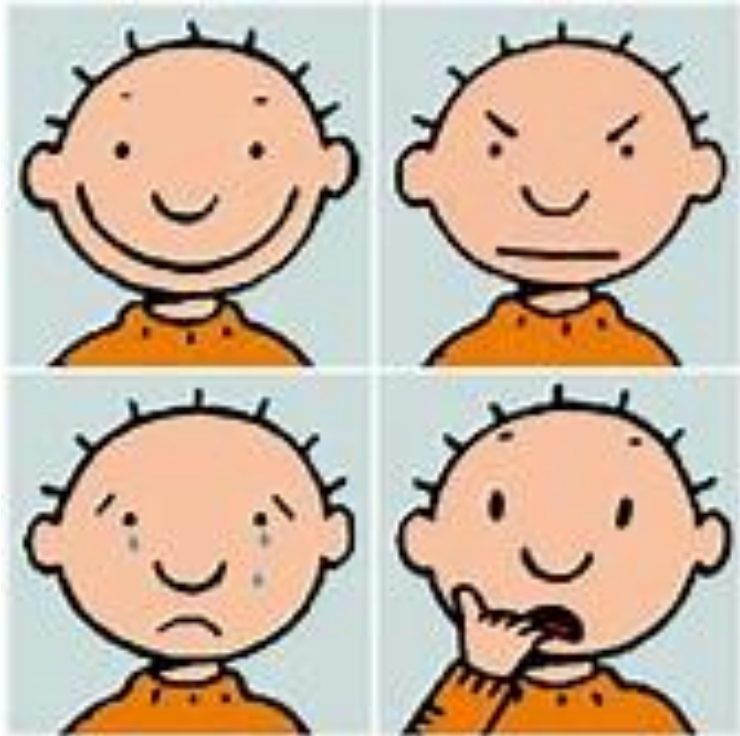

Inventariseringsvragen....

- Herhalen wat kind zegt en toevoegen van want..?
- Waar ,wie, welke,
- Hoe voel je je als...?
- Wat denk je dan ? Wat denk je als ...?
- Wat doen je dan ? Wat doe je als...?
- Waar voel je dat in je lijf ? Voel je dat dan ook ergens ?
- Suggesties : Het lijkt erop of je ...?Het klinkt alsof...?Het ziet eruit alsof ...?

Hoe voelde ik me vandaag?

Doos vol gevoelens cego

Verdrietig

Bang

Blij

Boos

Gevoelensboekje voor jonge kinderen

- Emotieboekje (kdv uilenestje stad gent)
- Boekje ligt in vrij aan bod in de boekenhoek
- Herkenbare foto's maar niet van kids in de opvang

Gevoelensbord

- Emotieboekje kdv kevertje diest
- Kinderen kunnen hun foto plakken bij het gepaste gevoelensbord

Angsten....

- zijn levensnoodzakelijk !
angst als “wachter”
- zijn besmettelijk
angst als “olievlek”
- vragen om hulp, maar ook begrenzing.

Onduidelijke grenzen
geeft meer angst

Angsten bij kleuters

- verlatingsangst

- onvolledig tijdsbesef
- zich nog geen /onvoldoende voorstelling kunnen maken van wat er niet is
- taal is nog ontoereikend
- de wereld is nog zo overrompend

- 'kleuterangsten'

- donker en onweer
- dieren
- dokters, tandarts, kapper
- monsters en fantasiefiguren
- lichamelijk letsel, zz pijn doen

WANT

- nog niet begrijpen van gebeurtenissen, nog geen overzicht
- fantasie die nog niet wordt ingeperkt door kennis

Angsten bij schoolkinderen

- bij stress of moeilijke gebeurtenissen:
ook verlatingsangst of ‘kleuterangsten’
- angst voor ideeën “jamaar, wat als .. ?”
  - dingen die echt zouden kunnen gebeuren
  - overschatten van gevaren (ziekte, dood, scheiding, natuurramp, misdaden,....)
  - fantasie is geen geruststelling meer
- sociale angsten
  - angst om er niet bij te horen
- faalangst
  - ‘Ik kan het niet’ is makkelijker dan wanneer het niet zou lukken als ik probeer !
  - clownesk gedrag is makkelijker dan uitgelachen worden als het me niet lukt

Wat heeft een bang kind nodig ?

- Voorspelbaarheid in het verloop van de dag
- Voorspelbaarheid in de reacties van de volwassene
- Vaste gewoontes en rituelen

en vooral: begrip én begrenzing !

Begrenzing bij oudere kleuters/lagere school

- op een rustig moment de angst leren kennen
  - Waarvan ben je bang ? (evt laten tekenen)
  - Wat denk je dan ?
  - Hoeveel ben je dan bang ? (thermometer)
  - Wat doe je allemaal als je bang bent ?
  - Waar heb je last van ?
  - Waar heeft iemand anders last van ?
- Sta niet te vaak toe dat een kind uit angst steeds meer dingen niet doet.
  - vermijding doet angst toenemen...
  - en zelfs uitbreiden naar andere gebieden !

Hoe omgaan met kleuterangsten ?

- Fantasie-angsten : kind denkt magisch, dicht zichzelf eigenschappen toe , maar ook dieren en knuffels kunnen tot leven komen...
  - Wolf onder bed, nachtmerries,...
  - Fantasie ook inzetten als helper: jagerknuffel tegen de wolf...
- Lichaamsbesef wordt duidelijker: gevolg sterke angst voor pijn, wonde,...info geven
  - Kan ik leegbloeden ? Kan het genezen ?
- Rituelen blijven belangrijk= voorspelbaarheid

Hoe omgaan met angsten in de lagere school?

- Realistische angsten:
  - Info geven over ziekte, dood, aanslagen
  - Zeg ook eerlijk wat je weet en wat je niet weet
- Sociale angsten
  - Luisteren naar gevoelens : ‘Hoor ik erbij?’
  - Evenwicht tussen beschermen en autonomie
  - Leren invoegen en eigen mening behouden
  - Positief bevestigen
- Faalangst
  - aandacht voor realistisch zelfbeeld
  - erkennen van kwaliteiten
  - mogen falen

Boosheid

- Ontwikkeling van het 'ik'
- Trotsfase
- Belang voor zelfwaardegevoel

Boosheid bij kleuters

Frustratie:

- Kleuters willen graag dingen zelf doen - boos als iets niet lukt.
- Minder zelfcontrole- nog vaak moeite met impulsen.

Moeilijke socialisatie

- Begin van inleving in anderen
- Vele conflicten over delen, om de beurt, ik wilde dat ...

Gewetensontwikkeling

- School en opvang is eerste confrontatie met andere waarden en normen
- Gedrag achterwege laten in afwezigheid van begeleiding is nog moeilijk.

Boosheid bij lagere school kinderen

- Kijken naar zichzelf en de anderen
  - Vergelijken met anderen
  - Ik heb het 'altijd' gedaan
  - Meedoen met anderen
- Regelgevoeligheid:
  - Spelregels en eerlijkheid vaak aanleiding
- Uittesten van grenzen
  - Pesten want ik ken de 'blauwe' plekken van anderen
  - Dieren mishandelen als experiment
  - Overmoedig en stoer gedrag – vuile moppen
- Moeite met gezagsfiguren

Hoe omgaan met boosheid?

Verschil

- Afreageren:
  - De anderen hebben er last van : pijn doen, dingen stuk maken, gillen zodat anderen bang worden.
  - Time-out organiseren , sit-in
- Ontladen: (als activiteit in de opvang)
  - Scheuren, gooien, stampen,.....
  - Een afkoelplek of time-out organiseren
  - Kleien van vulkaan van boosheid
  - Bozenboom installeren
- Kanaliseren:
  - Schrijven, tekenen; kleien over boosheid
  - Sporten, lopen, bewegen,... ook preventief

Omgaan met boosheid

Het dino-, zoogdieren- en mensenbrein

- Het gaat erom dat kinderen moeten leren om hun impulsen te controleren .
In kindertaal: Hoe kan je meer de baas worden van binnen?
- Leren mentaliseren = kunnen verwoorden wat ze zelf voelen, denken, doen en willen , maar ook wat anderen voelen, denken, doen en willen.

Verdriet

- Reactie op verlies
- Functie: tonen van rouw en vraag om ondersteuning
- Toont zich bij kinderen zeker niet altijd in tranen

Verdriet bij kleuters

- Nood aan tanken
  - Gehechtheidsfiguur missen
  - Tranen is vaak appèl op behoefte aan rustpunt= op zoek naar ankerfiguur
- Niet kunnen voldoen aan verwachtingen
  - Het lukt niet om samen te spelen= eenzaamheid
  - Aanvoelen dat het niet goed gaat met volwassenen maar nog geen woorden bv. rouw, e.s
  - Verdrietig zijn maar niet weten waarom

Verdriet bij lagere school kinderen

- Er willen bijhoren
  - Bff : meisjes
  - Rustige jongens die hun plek niet vinden
- Besef van verliezen
  - Piekeren over ziekte, dood, oorlog, opwarming van de aarde = zich zorgen maken over,...
  - Besef dat mijn ouders 'eigenaardig' zijn.
- Zich vergelijken- de kleine puberteit
  - Gevoelig voor verschillen in 'eigendom'
  - Kansarme kinderen
  - Verschillen in aandacht, hechting,

Hoe omgaan met verdriet ?

- Wenen toelaten
  - Kleuters in de groep = ok
  - Oudere kinderen in de luwte- kans om zich weg te stoppen.
  - Beeld : Wolk en regen, of emotionele vat
- Nabijheid organiseren
  - Beschikbaarheid duidelijk maken
- Model= hoe ga je zelf om met geraaktheid?
  - Stop eigen emoties niet weg

Blijheid/liefde

- Belang van lichamelijk contact
- Gesprekjes met jonge kinderen
‘spiegelen’

Blijheid

- Enthousiasme

- Begrip voor willen verder zetten van iets wat ze graag doen
- Begrenzing= en toch ..
  - De beurt aan anderen
  - Het stoort
  - Het kan niet hier en nu
  - Het is tijd voor.....

- Valkuil :

- Hen afrekenen op het niet willen ophouden met iets wat leuk is.
  - Het is ook nooit goed genoeg!

Begrenzing

- wanneer je als opvoeder genoodzaakt bent om een kind
  - OF plezier te verstoren
  - OF zijn wens te weigeren
  - OF te doen ophouden met ongewenst gedrag
  - OF een straf te geven voor iets wat het niet goed gedaan heeft
- waarom ?
  - EN omwille van praktische, gezondheids- of veiligheidsredenen voor het kind zelf of voor de anderen
  - EN om een kind te leren frustratie te verdragen en te leren rekening houden met anderen
  - = voorwaarde voor aanpassing aan het leven in groep
  - EN om een kind de mogelijkheid te geven los te komen van zijn afhankelijkheid en zichzelf als competent te ervaren

Begrenzen is

- de tijd nemen om je eigen mening te onderzoeken
- tot een opvoedkundig besluit komen
- en dan je actie doorzetten

Hoe begrenzen ?

- Verbaal
  - via een ik-boodschap
  - “ik wil /vind ...(want)... + alternatief” (voor kleine kinderen soms heel kort duiden)
  - door de (mogelijke) consequenties aan te geven
    - natuurlijke gevolgen
    - eigen maatregelen
  - aanbieden van een gerichte keuze
- Fysiek
  - non-verbale signalen
  - lichaamstaal
  - nabijheid
  - situatie aanpassen
  - Kind uit de situatie brengen:
  - kind time-out geven (in de ruimte of in de buurt)

En wat dan ?

Bedenk even voor jezelf:
wat is jouw valkuil
in het omgaan met
de gevoelens van je kind(eren) ?

- Ontkenning ?

“Daar moet je toch niet bang, verdrietig voor zijn !!”

“Boze kindjes wil ik niet in de opvang.”

- Meestromen ?

“ik vind het zo verschrikkelijk wanneer een kind bang, boos, verdrietig is !”

- Overbeschermen ?

“Als je bang, verdrietig bent, hoef je niet te gaan hoor !”

- Niet betrokken zijn ?

“Daar groeien ze wel over !”

Uitwisseling

- Welke vragen hebben jullie nog ivm begrenzen van emoties?
- Zijn er situaties in de opvang die speciale aandacht vragen ?
- Lopen jullie soms vast in onderlinge verschillen in aanpak?

Gevoelens als 'thema'

- Gevoelens (binnenwereld) is abstract
- Start met werken omtrent proeven, ruiken, horen, zien.
- Daarna komt het zintuig voelen erbij= voelen van buiten.
  - Ik voel met handen, voeten, huid,...
  - Ik voel koud en warm
  - Ik voel hard en zacht

Heel vaak bevragen : wat voel je nu ?

- Daarna opstap naar voelen van binnen.

Activiteiten :

- Vooral jongere kinderen
  - Picto's van handen, neus, mond, oren, oren telkens een opdrachtje: zie bijlage
- Voor oudere kinderen:
  - Blote voetenpad maken met bakjes: bloem, zijde sjaaltjes, schelpenzand, zacht zand, water, gras, papiersnippers,...

De vier emoties verkennen

Van zintuiglijk voelen naar : ‘ Wat voel je nu van binnen? ‘

- Passende gevoelsprent aanbieden op de moment dat de emotie speelt.
- Verhaal over gevoelens en gevoelenspop introduceren : zachte doek rond moussen bal met enkel twee ogen
- Dobbelsteen gooien en situatie bij vertellen
- Gevoelensboek met foto's van kinderen.
- Liedjes en versjes

www.kinderliedjes.overtuin.net

Radio lawaaipapegaai

Activiteiten omtrent angst

- Gevoelensprent ophangen:
  - Bijhorende plaatjes zoeken en eronder hangen
  - De gewoonte maken bij andere thema's te verwijzen naar de gevoelensprenten.
    - Bv. dokter, onweer, insecten, geluid van mixer, ..
- Gebaren aanleren :
  - Ben je bang en bijhorend gebaar: handen gekruist op schouders als beschermend gebaar.
- Knutselactiviteiten : spinnen maken

Wat doen in de opvang?

- Vele dagelijkse dingen die aan bod komen in een opvang herbergen mogelijkheden om het ook over angsten en andere gevoelens te hebben, te vertellen, te knutselen, ...
  - Postbode: die vreemde meneer aan de deur
  - Dieren: welk dier maakt je bang?
  - Seizoenen
    - De bijbehorende insecten: bijen, wespen, mieren, ...
    - Het donkere van de winter en de nacht
  - Sprookjes: het spannende van de heks en andere fantasiedingen...
  - Carnaval : durf ik me verkleden? verlegenheid , ze kijken , niet durven

Wat te doen omtrent verdriet in de opvang?

- Tranenpotje met gekleurd zand
- Kralenketting met traantjes
- Tranenkaartjes van ijdantwerpen
- Gevoelig zijn voor verliezen die kinderen hadden= rekening houden met e.s., verliezen,...

Gevoelensboeken

- In mijn kleine hart
  - Jo Witek en Christine Roussey
- Kikker is bang
  - Max Velthuijs
- Pol de muis is bang en dat is heel gewoon
  - Godeliva Ueleners
- Wat kan je doen als je te snel boos bent?
  - Dawn Huebner
- Derk Das blijft altijd bij ons
  - Suzan Varley

Conclusie-evaluatie

- Lukt het om te kijken vanuit het standpunt van het kind?
- Wat zou je in de toekomst anders doen?
- Wat heb je geleerd?
- Wat neem je mee?